

מבט על, גיליון 1465, 6 במאי 2021

ממשבר למשבר: יחסי טורקיה-ארצות הברית בשפל

גליה לינדנשטראוס ואלדד שביט

יחסי טורקיה-ארצות הברית, שמצויים כבר זמן רב במשבר עמוק, ספגו זעזוע נוסף עם השימוש המפורש של נשיא ארצות הברית ג'ו ביידן במונח הג'נוסייד הארמני, ב-24 באפריל, יום הזיכרון לג'נוסייד. עוד במהלך הקדנציות של ברק אובמה ודונלד טראמפ, הדימוי של טורקיה בושינגטון השתנה ממדינה שהינה בעלת ברית מוערכת למצב שבו אין לה כמעט תומכים בבירה האמריקאית, וההתנגדות למדיניות נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, היא חוצת-מפלגות. החלטות שהן במובהק בניגוד לאינטרסים של טורקיה, ביניהן הסילוק הרשמי מפרויקט ה-F-35 וההכרה בג'נוסייד הארמני, מתקבלות כמעט בלי ביקורת בושינגטון. למרות הייחודיות של תנאי היסוד של יחסי טורקיה-ארצות הברית, גורמי הכרסום בראיית ארצות הברית את טורקיה כבעלת ברית אסטרטגית מחייבים חשיבה גם במדינות אחרות, בכללן ישראל.

יחסי טורקיה-ארצות הברית, שמצויים כבר זמן רב במשבר עמוק, ספגו זעזוע נוסף כשנשיא ארצות הברית ג'ו ביידן השתמש במפורש במונח הג'נוסייד הארמני, ב-24 באפריל - יום הזיכרון לג'נוסייד. בכך מימש ביידן הבטחת בחירות והיה לנשיא האמריקאי הראשון שהכיר רשמית ברצח העם שביצעה האימפריה העות'מאנית בארמנים במהלך מלחמת העולם הראשונה. בשיחת טלפון שקיים ערב ההכרזה עם נשיא טורקיה, רג'פ טאיפ ארדואן, לאחר שנמנע מכך במהלך שלושת חודשי כהונתו הראשונים, הנשיא ביידן עדכן אותו על המהלך, אך גם [הדגיש](#) את עניינו לקיים "מערכת יחסים קונסטרוקטיבית" בין המדינות. שני המנהיגים קבעו להיפגש ביוני במהלך כינוס מנהיגי נאט"ו. יצוין, כי ההכרה של נשיא ארצות הברית הגיעה אחרי שנים ארוכות שבהן ניסתה הפזורה הארמנית בארצות הברית לקדם את הנושא. הכישלון הדיפלומטי הטורקי במניעת ההכרה בולט במיוחד, מכיוון שבהכחשת הג'נוסייד הארמני השקיעה טורקיה משאבים רבים לאורך השנים.

הנשיא רונלד רייגן הזכיר אמנם את המונח הג'נוסייד הארמני בנאום שהתמקד בשואת היהודים, אך היה זה בתקופת נשיאותו של ברק אובמה (שגם הוא הבטיח להכיר ברצח העם) כשהציפויות בצד הארמני שתהיה הכרה רשמית בג'נוסייד היו בשיאן. אך שיקולים שונים, בין היתר כוונת אובמה לסגת מעיראק, דיאלוג שהתקיים באותו זמן בין טורקיה לארמניה, והמאבק הבינלאומי בארגון המדינה האסלאמית, גרמו לכך שלא הגיעה ההכרה. זאת, אף שבמהלך כהונת אובמה חל (בין היתר) ציון מאה השנים לג'נוסייד. בדיעבד, אמרו בכירים לשעבר בממשלו של אובמה, שזו הייתה טעות ושצריך היה להכיר בג'נוסייד כבר בשנה הראשונה של הממשל.

ההימנעות האמריקאית עד כה מההכרה בג'נוסייד לא האטה את ההתדרדרות ביחסי טורקיה-ארצות הברית, שהחלה בקדנציה השנייה של אובמה ונמשכה בתקופת טראמפ (על אף הכימיה בין המנהיגים). המשבר מתמקד סביב מספר סוגיות מרכזיות: התמיכה האמריקאית בכורדים בסוריה, ההחלטה של אנקרה לרכוש את מערכת ההגנה האווירית ה-S-400 מידי רוסיה ובעקבות זאת סילוק טורקיה מפרויקט ה-F-35, ואי-הסגרתו מארצות הברית לטורקיה של המטיף פתוללה

גולן, שהטורקים רואים אותו כזה שעמד מאחורי ניסיון ההפיכה הכושל שאירע ב-2016. אמנם, באמצעות הקשר הישיר שנוצר בין הנשיא לשעבר טראמפ לארדואן הצליחה אנקרה להשהות הטלת סנקציות משמעותיות על טורקיה ולפתוח בכמה מבצעים צבאיים נגד הכורדים בצפון סוריה. אך גם זה לא מנע מטרמפ לציין נגד טורקיה כאשר הלובי האוונגליסטי לחץ לשחרר את הכומר האמריקאי אנדרו ברנסון, שהיה כלוא בטורקיה, וכך להביא לקריסה של הלירה הטורקית – שהשלכותיה על כלכלת טורקיה ניכרות עד היום – עד שהכומר אכן שוחרר. היחסים בין טורקיה לארצות הברית צפויים לספוג בקרוב מכה נוספת עם תחילת המשפט בארצות הברית נגד הבנק הטורקי "האלקבנק", באשמה של הפרת הסנקציות שהוטלו על איראן לפני החתימה על הסכם הגרעין ב-2015. אם יוטל על הבנק קנס משמעותי, אפשר שתהיינה לכך השלכות לא מבוטלות על המערכת הבנקאית בטורקיה.

בניגוד לדפוס היחסים בין המדינות במהלך תקופתו של ממשל טראמפ, שנוהלו בעיקר באמצעות שיחות הטלפון בין הנשיאים – שיטה שתאמה את סגנון קבלת ההחלטות הריכוזי של ארדואן – הרי שקשריו של ממשל ביידן עם טורקיה יוכתבו על ידי אסטרטגיה מסודרת שתגובש על ידי כלל גורמי הממשל ותוצא לפועל במתואם ובהתבסס על אינטרסים אמריקאים מוגדרים. חששות נוספים באנקרה הם מכך שביידן נחשב הנשיא הפרו-כורדי ביותר עד היום בבית הלבן והוא אף דיבר לפני כניסתו לתפקיד על אודות צורך לתמוך באופוזיציה בטורקיה. מעבר לכך, ממשל ביידן צפוי להדגיש שמירה על סוגיות של זכויות אדם בטורקיה. בהקשר זה גובר באנקרה חשש כי ילחץ על טורקיה לשחרר אסירים פוליטיים מרכזיים, דוגמת מנהיגי המפלגה הפרו-כורדית. סביר כי ממשל ביידן גם יהיה קשוב לטענות היווניות ביחס להתנהלות האסרטיבית של טורקיה במזרח הים התיכון.

הנשיא ביידן כבר הוכיח בהקשרים אחרים כי הוא מתכוון לממש את הבטחותיו שניתנו לפני הבחירות. עם זאת, סביר כי חולשתה הנוכחית של טורקיה, הן בזירה הבינלאומית והן מבחינה כלכלית, הקלה עליו לבצע את הצעד של הכרה בגינוסייד הארמני – שנשיאים אחרים חששו לנקוט בגלל השלכותיו האפשריות על יחסי ארצות הברית-טורקיה. נראה שמלבד רטוריקה חריפה, לאנקרה אין הרבה כלים שהיא יכולה להשתמש בהם בעת הנוכחית נגד וושינגטון, באופן שלא יפגע גם בה בצורה משמעותית. יתר על כן, בעוד בעבר הרושם היה כי וושינגטון זקוקה לאנקרה על מנת לממש אינטרסים אמריקאים, המציאות עתה היא ברוב המקרים הפוכה. ואכן, צעדי התגובה של אנקרה היו מצומצמים ובנאום בו הגיב ארדואן להצהרת ביידן הוא אף [ציין](#) בין היתר שהוא מצפה לפתוח דלת לתקופה חדשה ביחסים עם ארצות הברית, התבטאות שלא משאירה ספק בדבר מגבלות האופציות שבפניו.

במהלך הקדנציות של אובמה וטראמפ טורקיה עברה ממצב שבו היא נתפסת כבעלת ברית מוערכת בווינגטון למצב שבו אין לה כמעט תומכים בבירה האמריקאית, וההתנגדות למדיניות ארדואן היא חוצה-מפלגות. החלטות שהן במובהק בניגוד לאינטרסים של טורקיה, דוגמת סילוקה הרשמי מפרויקט ה-F-35 וההכרה בגינוסייד הארמני, מתקבלות בווינגטון כמעט בלי ביקורת, ויש אף החושבים שלא זו בלבד שאלו החלטות נכונות אלא שהיה צריך לקבלן עוד קודם לכן.

מהצד השני, אפשר לציין שבהקשר האיראני, טורקיה תמכה בהסכם הגרעין, התנגדה למדיניות טראמפ בנושא זה, ורואה בחיוב את חידוש המשא ומתן עם טהראן. ביידן אף שואף לחזק

מסגרות מולטילטראליות ובראש ובראשונה את נאט"ו, שבה לטורקיה יש מקום מכובד סביב השולחן על אף המתרחקות על רקע רכישת מערכות ההגנה האווירית הרוסיות. הפגישה הראשונה של ביידן כנשיא עם ארדואן צפויה להיות כאמור בשולי ועידת נאט"ו שתתקיים בבריסל ביוני הקרוב. התחממות המשבר באוקראינה אף מדגימה שבזירת הים השחור יש יותר התאמה מאשר סתירה בין האינטרסים הטורקים לאינטרסים האמריקאים.

מדיניותו מול טורקיה, ועוד קודם לכן החלטתו "לכיל מחדש" את היחסים בין ארצות הברית לערב הסעודית, מעידים על דרך פעולתו של ממשל ביידן. בעוד ממשל טראמפ התבסס על מערכת יחסים אינטימית בינו לבין מנהיגים במזרח התיכון ומחוצה לו, ממשל ביידן מתכוון לאמץ גישה עניינית שתקדם אינטרסים אמריקאים, אך גם לא תתעלם מסט של ערכים החשובים בעיניו. נראה כי ההתרחקות בין טורקיה לארצות הברית, מעבר לסיבותיה הקונקרטיות, נובעת גם משילוב של סיבות המשפיעות על מדיניותו של הממשל האמריקאי מול מדינות נוספות ועיקרן התרחקותן מערכים ליברלים ואימוץ שורה של צעדים שנתפסו כנוגדים במובהק את האינטרס האמריקאי. יתר על כן, גם אם התנאים היסודיים הם שונים, הרי שניתוח הסיבות שכרסמו בראיית ארצות הברית את טורקיה כבעלת ברית אסטרטגית מחייב חשיבה גם במדינות אחרות, וישראל בכללן. על בעלות בריתה הנוספות של ארצות הברית לקחת בחשבון כי הן תהליכים פוליטיים ודמוגרפים בה והן התנהלותן של המדינות השונות עצמן בסוגיות החשובות לארצות הברית, עשויים להשפיע עם הזמן על גישתם של ממשלים אמריקאים, גם זו הבסיסית, לבעלות הברית.